



התנהגות נאותה בדרך לרצח



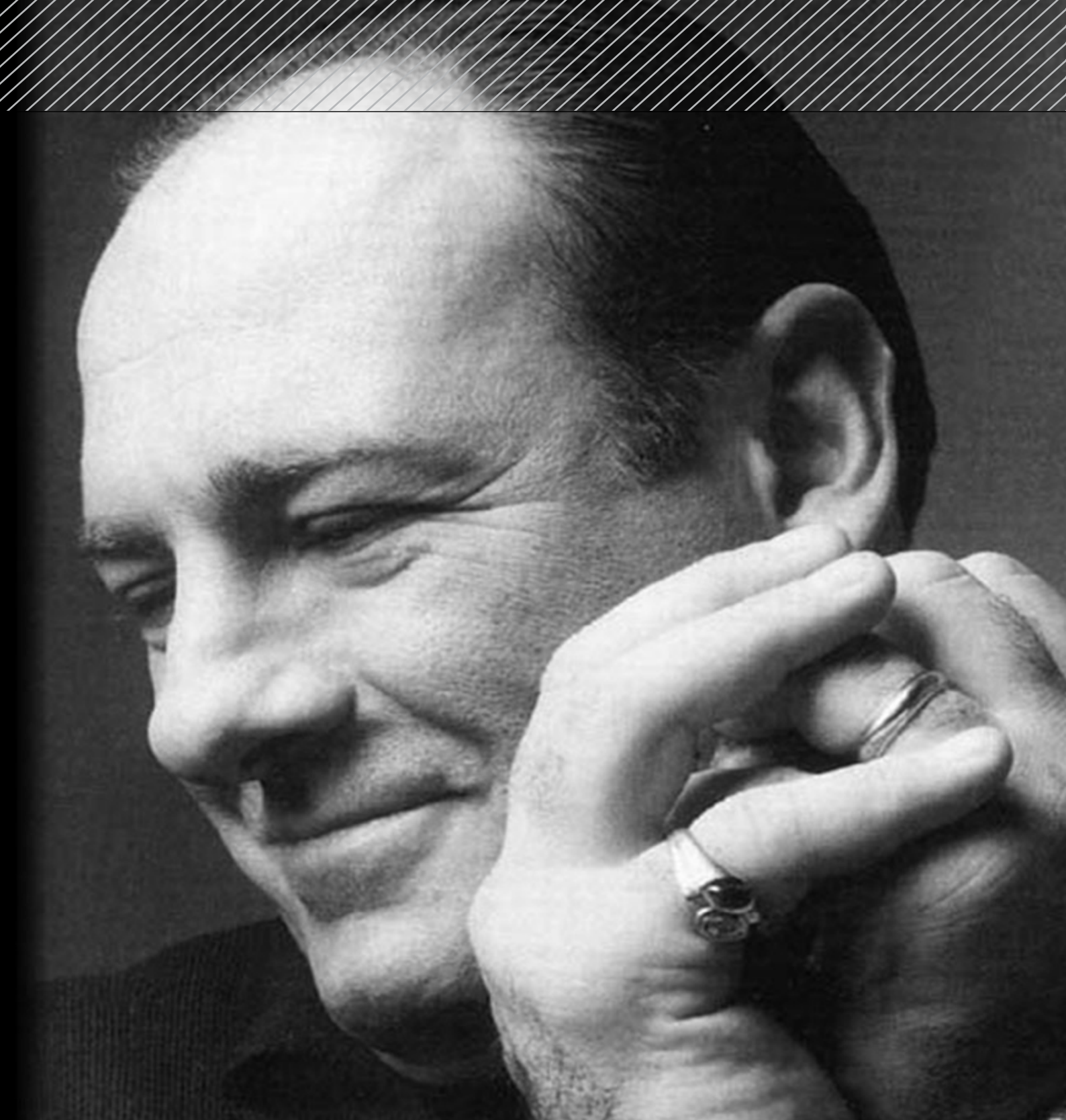
ברוכים הבאים לטקסט שיוביל אתכם בנבכי הקודים התרבותיים של המאפיה הסיציליאנית בלי שתצטרכו לדקור אצבע, לשרוף תמונה של קדוש או להרוג מישהו. **ד"ר עידן ירון** מפענח את הקודים של המאפיה ומראה איך מטפלים בנושא באמצעות קולנוע

במאמר זה אשתף אתכם בחוויה של קורס בין-תחומי שהעברתי בשנים האחרונות במכללה שאני מלמד בה. הקורס התמקד בניסיון להתחקות אחר מאפייני התרבות של קבוצה חברתית ייחודית באמצעות ייצוגיה התרבותיים.

אם כן ברוכים הבאים לקורס "המאפיה הסיציליאנית בראי הספרות והקולנוע". בכוונתי להעביר אתכם "טקס חניכה" אל תוך התרבות הארגונית של המאפיה הסיציליאנית - אף שבשלב זה לא תידרשו לדקור את האצבע, לשרוף תמונה של קדוש, להישבע לארגון או לבצע חיסול

קולנוע הוא כלי שאין שני לו לעורר עניין אפילו בקרב התלמידים הרדומים ביותר. מניסיוני למדתי שהקרנה מודרכת של סרטים העוסקים בנושאים מוגדרים - יהיו אלה סרטי אוכל, בתי חולים, מלחמה ולענייננו המאפיה הסיציליאנית - יכולה לגרות את הדמיון, לעורר תחושות מועצמות, ליצור הזדהות חריגה ולהעשיר ולהעמיק את הדיון בכיתה. כשם שהקולנוע סוחף וגורף, כן הוא מאפשר עיון ביקורתי וחשיבה מורכבת שאינם נופלים מאלה של "טקסטים" אחרים.

ה

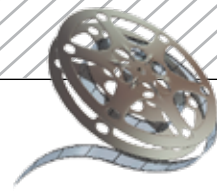


הדברים בעצמכם. הוא רוצה שתבואו לסרט, תצפו בו ותחליטו איך אתם מרגישים לגביו. הוא לא רוצה לומר לכם מה לחשוב. הוא רוצה שתחוו זאת בעצמכם."

מאפיונר עם אלת בייסבול

המאפיה היא תופעה המגלמת סוד נשגב. הכינוי "מאפיה" עצמו לוט במסתורין. הפירושים שהוצעו למילים "מאפיה" ו"מאפיונר" כוללים בין השאר: לרחות או לסרב; יהיר, בריון, אבל גם דם, אמיץ לב, ענייני, נאה; ◀

כדי לגלות את נאמנותכם. הקורס יישא אופי חווייתי. כמעט בכל שיעור נצפה לפחות בחלק מסרט תיעודי או עלילתי ונעסוק בו בדרכים שונות. לידיעתכם, הפרה של כללי ההתנהגות המקובלים גוררת אחריה ענישה חמורה. הדון הכול יכול הוא הסמכות האחרונה - הרשות המחוקקת, השופטת והמבצעת הבלעדית. capisce? לבסוף, יובהר שגישתי כאן אינה מוסרנית: לא תשמעו ממני גינויים של המאפיה או של עיסוקי חבריה. בעניין זה אאמץ את הגישה של מרטין סקורסזה כפי שהציגה אותה עורכת הסרט **החבר'ה הטובים** (GoodFellas, 1990): "מרטי רוצה שתבינו את



צפנים הם המצאה אנושית שנועדה להשליט סדר במקום שעלול לשרור בו כאוס. נראה שלולא הצפנים הנוקשים והחותכים, הגנגסטרים חמי המזג, האלימים והאנוכיים היו עלולים להיות מעורבים ב"מלחמת כול בכול" מתמדת

הספרות והקולנוע – ולא דווקא דרך ייצוגים היסטוריים ומדעיים. ננסה, אם כן, לפענח את הצפנים התרבותיים העומדים ביסוד סרטים (וספרים) שנוצרו בז'אנר של ה"גנגסטרים" או ה"מאפיה" וליצור תמונה, חלקית אמנם, של התרבות הארגונית של קבוצה זו, המשתייכת ככלל לתופעה רחבה יותר המכונה "פשע מאורגן" (organized crime). קליפורד גירץ טוען בספרו *פרשנות של תרבויות* (כתר, 1990) כי "ניתוח התרבות אינו מרע ניסויי החותר לחוקיות, אלא מרע פרשני התר" אחר משמעות". "מה שאני מחפש", מבהיר גירץ, "הוא ביאור, חשיפת הפשר של ביטויים חברתיים סתומים למראית עין". "הניתוח", אומר גירץ, "הוא אפוא חילוך של מבני המשמעויות, של צפנים מבוססים". משמעותה של התרבות ידועה למשתמשיה משום שצפניה קשורים לאופני התנהגות הניתנים לצפייה, ומשום שמשמעויותיה תלויות הקשר ומשתנות מתרבות לתרבות, ובמידה רבה גם מפרשן לפרשן. הבנת תרבותם של בני אדם – כמו זו של חברי המאפיה הסיציליאנית – חושפת אותם על רקע החיים היומיומיים שלהם, ובכך הופכת אותם נגישים, בלי לגרוע מייחודם.

הגנגסטר כגיבור טרגי

ז'אנר (genre) היא מילה צרפתית שמשמעה "טיפוס" או, כפי שמקובל כיום בעברית, "סוגה". בניסוח פשוט, סרט ז'אנר או ספר ז'אנר מספר – באמצעות חזרה עם וריאציות – סיפור מוכר עם גיבורים מוכרים הנתונים במצבים מוכרים. הם מעוררים ציפיות וחוויות הדומות לאלו של ספרים או סרטים דומים שכבר קראנו או ראינו. את הז'אנר הקולנועי יצרה תעשיית הקולנוע האמריקנית מתוך המאמץ המתמיד שלה להגיע לקהל צופים רחב ככל האפשר. היא עשתה זאת באמצעות סטנדרטיזציה של אותם תחומים ששימשו מקור משיכה בדוק לקהל הצופים. ז'אנר קולנועי משמש מסגרת של צפנים משותפים ליצור ולצופה. צפנים אלה הם מוסכמות של סגנון, מבנה ותוכן.

הקולנוע הגיע לדרגת שכלול שאין לדבר בה על מוסכמות קולנועיות באופן כללי, אלא יש להתיחס לצפנים ייחודיים של קבוצות סרטים בעלי מבנה משותף מוגדר. הצלחתה של צורה אמנותית דוגמת "סרט גנגסטרים" או "סרט מאפיה" מעידה שמוסכמותיה – גיבורים מוכרים המגלמים תבנית סיפור צפויה מראש בתוך מצע מוכר – כמו עצמן על התודעה הכללית והפכו לאמצעי מקובל לביטוי מערכת גישות והשקפות ידועה ולהשגת תוצאה אסתטית מסוימת.

סרט הגנגסטרים התפתח בשנות השלושים המוקדמות של המאה העשרים והמוסכמות שלו בודדו ועודנו בסדרה של סרטים פופולריים. שלושת הסרטים שנחשבים לקלאסיקה בתחום הם: *קיסר קטן* (Little Caesar, 1930); *אויב העם* (The Public Enemy, 1931) ופני צלקת

בוגד, נוכל, חסר יראת שמיים, וגם בן בליעל, רמאי; עני, מקופח; מעוצב שלא כהלכה, מושחת צלם; וכן גס, מחוספס, שותק בעקשנות, פזיז ועוד. המאפיה נולדה בסיציליה – "אי היסמין והדגים הבאזשים, אי הלככות הנשגבים והחרבות חרות הלהב" – שבה, כדברי למפרוזה ברומן המופת שלו *הברדלס* (עם עובד, 1994): "השליט האמתי [הוא] השקש האלים והמחוצף, הנוסך תרדמה כסם, הנוטל כל כוח רצון וכופה על הכול חסרון תנועה של עבדים נרפים הצנופים להם על ערש חלומות אלימות ומעשי אלימות שרירותיים כחלומות". כשם שסיציליה היא אב הטיפוס של איטליה, כך המאפיה היא אב הטיפוס של סיציליה; המאפיה היא נשמתה של סיציליה. שיטת העבודה שתשמש אותנו היא ניסיון לפענח "צפנים תרבותיים" המשוקעים בייצוגים האמנותיים-הבדיוניים של המאפיה. השימוש במילה "צופן" (code) במשמעות של "מערכת סימנים" מקורו בראשית המאה התשע עשרה. המושג "צופן" מגדיר סוג של יכולת פנימית הנרכשת בתהליך של חברות תרבותי. יכולת זו משותפת לקבוצה נתונה ומשמשת בסיס לתקשורת ולהבנה הדדית. צופן מורה על כללים ומוסכמות המתקיימים בקבוצה חברתית מוגדרת ומבחינים בינה לבין קבוצות אחרות. צפנים הם נחלתה של קבוצה נבחרת של משתמשים, ויש צורך "לפענחם" (decode) – אף שפיענוח יכול להיות, למעשה, רק תרגום של צופן מצוי פחות לצופן מצוי יותר. השימוש במושג "צופן" יושם בחקר הקולנוע משנות השבעים ואילך, במיוחד בנייתו ז'אנרים פופולריים כגון סרטי המערבונים והגנגסטרים או המאפיה.

הצפנים התרבותיים מסייעים לנו להבנות את תפיסותינו ולהבין את הכמות העצומה של המידע המוצג בכל אינטראקציה חברתית. לעתים אנו מעוניינים להעביר משמעות מורכבת במהירות ובקלות יחסית; צפנים הם אחד האמצעים הזמינים למטרה זו. כאשר מאפיונר מופיע בבית חבר שהפר את "קוד השתיקה" ונושא עמו אלת בייסבול, ברור לכול איך זה ייגמר.

הצופן הסיציליאני

פיענוח צפנים אינו עניין של מה בכך. הזכות הנכבדה לפענח צפנים נופלת בחלקם של מתי מעט: הרחף לגלות סודות טבוע עמוק בטבע האנושי; ההבטחה לחלוק בידע המנוע מאחרים מעוררת אפילו את השכל הסקרן פחות מכול. יש בני מזל המוצאים משרה הכוללת פתרון תעלומות; אבל רובנו מונעים לעדן דחף זה באמצעות פתרון חידות מלאכותיות לשם שעשוע בלבד. סיפורי בלשים או תשבצים מספקים אותנו; פיענוח צפנים סודיים עשוי להיות נחלתם של מעטים. מפענחי הצפנים הם "אלכימאים לשוניים, שבת מיסטי המנסה להעלות באוב מילים משמעותיות מתוך סמלים סתומים למראית עין". מפצחי הצפנים חייבים להיות משכילים ובעלי מוח חקרני. סבלנות ודייקנות גם הן תכונות נדרשות. אף על פי שלניסיון ולאייטואציה יש ערך נכבד בפיוצח, הפיוצח מושג רק בעזרת שליטה מלאה במאפייני השפה ובעזרת החלטה נחושה לפעול לפי תכנית קפדנית ומוגדרת. העבודה יכולה להיות מעניינת, במיוחד בשלב ההתקרבות לפתרון; אך רוב הזמן היא כרוכה בשגרתיות מתסכלת.

פיענוח הצפנים התרבותיים של המאפיה ושל המאפיונרים מציב אתגר מיוחד. סלבטורה – גיבורו של אברהם פסקא בספר *בני סיציליה בבי* (ידיעות אחרונות, 1996) – קובע: "ישנם דברים שלעולם לא תוכל להבין, מכיוון שרק מי שנולד באי הזה, שאף את אווירו ואת אווירתו, רק הוא יוכל להביןם".

הייצוגים התרבותיים של המאפיה נכללים בפרסומים אקדמיים כמו גם במאמרים בעיתונות היומית ובכתבי עת, בעשרות רומנים ומחזות וביותר ממאה סרטים הוליוודיים. נקודת המוצא שלנו תהיה שצפנים תרבותיים מעוררים לעתים קרובות דרך ייצוגים אמנותיים-בדיוניים – דוגמת

יכולים להיות קשיחים לחלוטין. הפערים והאי-התאמות הרבים שלהם מאפשרים יצירתיות וחדשנות.

כיצד באים לידי ביטוי הצפנים התרבותיים של המאפיה בתיאוריו של הסוכן הסמוי דוני ברסקו – ג'ו פיסטונה? כמה מן הצפנים של המאפיה מתגלים כבר בסרט, ובעיקר בקטעים שלפטי "מחנך" (school) את דוני. בעדותו ל"תזוועדה הקבועה לחקירות של הוועדה לענייני ממשל של הסנט האמריקני" (1988) אמר פיסטונה: "למרבה המזל לפטי רוג'יר, חייל במשפחת בוננו שהפך לשותף עסקי כאשר הייתי ברחובות, לקח על עצמו לחנך אותי בדרכיה של המאפיה. הוא הסביר לי במשך שעות רבות על ההתנהגות הנאותה של חברי המאפיה ושותפיהם, בעודו מבקר אחרים על כך שאינם מציינים לה. עם זאת הוא הפר כללים אלה בעצמו כאשר היה בכך כדי לשרת את מטרות או להשיג דולר נוסף".

להלן כמה ציטוטים נבחרים מתוך דברי לפטי לדוני ברסקו – כולם משקפים "צפנים תרבותיים" של המאפיה האיטלקית-האמריקנית: [יחסים בין חברי מאפיה (made members) לבין שותפים (associates) שאינם חברים]: "שותף לעולם אינו שואל חבר שאלה כלשהי; שותף אפילו אינו מדבר עם חבר אלא אם כן ההוא פונה אליו תחילה. מובן?"; "אינך מרים יד על מאפיונר; אינך מתעסק עם האיש ששלו – רעיה, חברה או בת"; [חשיבות הכללים]: "יש לקיים כללים, שאחרת מי אנחנו? גם אנחנו כמו בעלי חיים"; [צדק נוסח המאפיה]: "המאפיונר תמיד צודק – גם כאשר הוא טועה הוא צודק"; [נשיאת כסף]: "אל תשא את הכסף שלך בארנק. מאפיונר מחזיק את הכסף בחפסה, ככה?"; [הבוס וגורלו]: "איני הבוס, דוני. הבוס גומר מת או בבית הסוהר. למה לכל הרוחות ארצה להיות הבוס?"; [מעמד האם]: "עליי לחנך אותך בכול? מחר יום האם. מאפיונרים אינם עובדים ביום האם"; [היה בוס?]: "הבוס מחוסל... אתה אפילו אינך יודע שהבוס קיים עד שהוא מחוסל, ואז כל החיים שלך משתנים באחת"; [עוד חבר כזה ואברדנו]: "החבר הטוב ביותר שלך הוא זה שיהרוג אותך".

מאפיה, משפחה, אלוהים ורק אז המדינה

עוד צפנים תרבותיים רבים מופיעים בספר שהסרט מבוסס עליו. כך לדוגמה: [ה"תבוססות"] "הבוס לא יושב עם איש מלבד קפטנים או אנשים רמי דרג יותר – בוסים. הוא לא יושב עם חיילים או מתחת לכך, כמוני וכמוך. אין מסביבו איש פרט למי שהוא רוצה. אתה אפילו אינך יכול לדבר עם האדם הזה. אתה צריך לעבור דרך מישור גבוה יותר, מישור שיכול לדבר אתו"; [הבוס תמיד צודק]: "בוס אינו מודה שהוא עושה שגיאות"; [למי יש יותר כבוד]: "עליך להראות כבוד לכל חברי המשפחה. זה הדבר החשוב ביותר – כבוד. הדבר הגרוע ביותר שאתה יכול לעשות הוא להביך מאפיונר. אם אתה מביך קפטן או בוס, שכח מזה – אתה היסטוריה"; [הפרות משמעת]: "יחד עם שרשרת הפיקוד הנוקשה והתביעה לכבוד, יש צופן מחמיר של משמעת. התוצאה של אי-היענות לכללי חלוקת השלל או הכבוד לא הייתה הדרה מן המאפיה אלא חיסול"; [הנעה ושליטה]: "המאפיה מונעת על ידי תאוות בצע ונשלטת על ידי פחד"; "הכול נעשה כדי לעשות כסף; [קשר שתוקה]: "אתה שומר על קוד השתיקה [omertà] ביחס למשפחה. אתה לא מביא את עסקי המשפחה לרחוב".

מקבץ נוסף: [סדר עדיפויות]: "מאפיה בראש – אחר כך משפחה, אלוהים ורק אז המדינה"; [פטריארכיות]: "הם כמו בן אדם אוהבים את ארצות הברית מכיוון שהם מעולם לא היו יכולים לעשות סוג כזה של כסף במדינה אחרת – יזמות חופשית"; [ערכות הדרייה]: "אני אחראי כלפיך; אתה אחראי כלפיי. אם תפשל, שנינו מחוסל"; [אלימות – במידה]: "לפטי חייד, 'מעט אלימות מעולם לא הוסיקה למישהו'; [סמים]: "בהתאם למיתולוגיה של המאפיה, היה אמור להיות קוד כנגד סחר בסמים. בימים עברו לא היה כסף

(Scarface, 1932). סרטים אלה קבעו את התבנית לחיקויים רבים שבאו אחריהם: פושע שאפתני ואכזר עולה לגדולה, רק כדי למות לבסוף באורח אלים.

אחד הסוגים הבולטים של "סרטי גנגסטרים" הוא "סרטי מאפיה" או "סרטי סינדיקט", ששיאם בסרט הסנדק (Godfather, 1972) ובממשיכי דרכו בתחילת ובאמצע שנות השבעים. סרטים אלה הם בעיקרו של דבר תוצר של החקירות הציבוריות שהתנהלו בארצות הברית נגד ארגוני פשיעה למיניהם. אלה הצביעו על קיומו של סינדיקט פשע לאומי, שבמשך הזמן כונה בשמות רבים: Mafia, The Outfit, La Cosa Nostra, The Family, The Mob.

החיבור הקלאסי המתייחס לסרטי הגנגסטרים הוא מאמר הפרשנות התרבותית של רוברט וורשא "הגנגסטר כגיבור טראגי" (בתוך: הלגה קלר, עולם בדים: אנתולוגיה לאמנות הקולנוע, עם עובד, 1997). הגנגסטר, לטענת וורשא, הוא איש העיר הגדולה, הוא דובר את שפת העיר ומכיר את דרכיה. פעולתו כוללת סוגים שונים של תעסוקות – מכירת משקאות חריפים, הפעלת רשתות הימורים או ניהול בתי זונות – המצטיינות במטרות מוגדרות יחסית ובטכניקות שונות להשגתן; אולם אלה אינן אלא רקע עמום. כך הופכת פעילותו למעין פשע טהור: הוא פוגע באנשים.

סרט הגנגסטרים הטיפוסי מציג עלייה קבועה וממושכת בשלבי ההצלחה, ובסופה נפילה תלולה. היחיד בעיר הגדולה חייב לטפס, להתבלט מן ההמון ולהצליח – שאם לא כן אינו אלא אבק אדם. על בסיס זה מושתת הכורח לפעול המתפתח בחוקיות שאין לשנותה, עד לנקודה שבה הגנגסטר מוטל מת והעיקרון עובר שינוי. רק אפשרות אחת קיימת למעשה – כישלון.

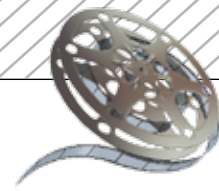
סוכן חודר למאפיה

אדגים כיצד אפשר לפענח צפנים תרבותיים באמצעות התבוננות בסרט דוני ברסקו (Donnie Brasco) (במאי: מייק ניואל. ארצות הברית, 1997). ג'וני רפ (כדוני ברסקו) וא'ל פאצ'ינו (כבנג'מין "לפטי" רוג'יר – Ruggiero) הם זוג נפלא. לצדם מרשים בהופעתו מייקל מרסן (כדומיניק "סוני בלק" נפוליטנו). הסרט מבוסס על ספרם של ג'ו פיסטונה וריצ'רד וורלי הנושא את השם דוני ברסקו: חיי כסוכן סמוי במאפיה (Donnie Brasco: My Undercover Life in the Mafia).

הסרט מספר את סיפורו של ג'ו ר' פיסטונה, סוכן אף-בי-איי שהיה במשך שש שנים סוכן סמוי במאפיה של ניו יורק. פיסטונה התחזה לדוני ברסקו – גנג תכשיטים ופורץ קטן אך מצליח. פיסטונה הבהיר בריאיון: "הייתי סוכן אף-בי-איי במשך 27 שנים, ומתוכם 20 שנים כסוכן סמוי. אחד המקרים שבהם שימשתי כסוכן סמוי היה נגד המאפיה בניו יורק. חדרתי למשפחת בוננו מניו יורק. במשך תקופה זו של שש שנים [מספטמבר 1976], זכיתי לאמונם עד כדי כך שהציעו את חברותי במשפחה. כתוצאה מהחקירה אסרנו יותר מ-150 מאפיונרים".

פעילותו הפכה אותו קרוב לוודאי לסוכן הסמוי המפורסם ביותר בהיסטוריה של הסוכנות. כאמור, פיסטונה לא התקבל כחבר, אולם הסב למאפיה נזק ניכר. בעקבות עדותו הוצא חוזה על חייו; ראשי המאפיה הפיצו תשלומים שלו בכל רחבי ארצות הברית והציעו פרס של 500 אלף דולר לכל מי שימצא אותו ויחסל אותו. הוא בילה את שארית חייו בזהות בדויה במסגרת התכנית להגנת עדים.

צפנים הם המצאה אנושית שנועדה להשליט סדר במקום שעלול לשרור בו כאוס. נראה שלולא הצפנים הנוקשים והחוקתיים, הגנגסטרים חמי המזג, האלימים והאנוכיים היו עלולים להיות מעורבים ב"מלחמת כול ככול" מתמדת. עם זאת הצפנים אינם מציינים סדר מוחלט. צפנים אינם



ממלאים גם תפקיד עיקרי בהפצת דימויים בעולם הרחב. הם משמשים לרבים מאתנו מקור רב משמעות – ואולי המשמעותי ביותר – לרעיונותיו ולתפיסותיו על פשע ופושעים. האיטלקים האמריקנים, שהוצגו בצורה האמנותית הנעלה ביותר בטרילוגיית הסנדק (The Godfather, The Sopranos, 1972, 1974, 1990) או בסדרת הטלוויזיה הסופרנוס (2007-1999), שבו את דמיונו של הציבור הרחב ועוררו הערצה בקרב דורות של אמריקנים. סרטים אלה סיפקו להוליווד חלק מן הפולקלור המוכר ביותר, הנרטיבים המרגשים ביותר והרמוניות המקוריות ביותר. ה"מאפיה", כפי שהיא מוכרת לנו כיום, היא מעל לכל תוצר מיתי של "האמנות השביעית", ובמיוחד ה"הוליוודית".

ג'ו פיסטונוה הציג – מתוך ניסיונו האישי – הבחנה בין מיתוס לבין מציאות בתופעה המורכבת המכונה "המאפיה האיטלקית-האמריקנית". להלן קטע מעדותו לתיעוד של הסנט האמריקני: "אני מקווה שהמשפטים שהתקיימו לאחרונה יביאו לשקיעת האשליה הרומנטית שהמאפיה היא 'אגודה המבוססת על כבוד' (honorable society). אין כבוד בקרב הגנבים האלה. הם עוסקים בסמים, במוות וברמאות. אף שהם טוענים להלכה שיש להם כללי התנהגות שהם חיים על פיהם, למעשה חיהם סובבים סביב שבירת הכללים האלה בניסיונות אין קץ להביס את המערכת – גם של החברה וגם של המאפיה. אין אלה החיים הרומנטיים של הסנדק או הרמזה הטלוויזיונית, אלא חיים של בגידה, אלימות ובאופן אירוני גם שיעמום".

העולם הקסום של הצולואיד

פיענוח שיטתי של סרטים בז'אנר נתון וחילוץ הצפנים התרבותיים העומדים ביסודם עשויים להניב פירות: ללמדנו על האופן שבו מאפייני התרבות של קבוצה חברתית נתונה מיוצגים במבטעים אמנותיים-בידיוניים וכן על האופן שבו נוצר העולם הקסום של הצולואיד. כך, לדוגמה, נוכל ללמוד מה מייחד סרט המשתיך לז'אנר מסוים בהשוואה לסרטים אחרים; מהם ההקשר, סיפור המעשים ותיאור הדמויות האופייניים לו; מהי הצורה הכללית, או מבנה העומק, של מכלול היצירות בז'אנר זה.

חיים וקולנוע, מציאות ומיתוס נכרכים זה בזה עד לבלי הפרד. הצפנים התרבותיים הנחשפים עשויים לשקף את מצבם ה"ממשי" של המאפיה ושל המאפיונרים, כשם שהם עשויים לשקף את ה"מוסכמות ההבעתיות" של הז'אנר שבמסגרתו הם מעוצבים. בכל מקרה, הגבולות בין טקסטים היסטוריים לבין טקסטים אמנותיים-בידיוניים מעולם לא היו ברורים; היום אנו ערים לכך שגם מברים וגם ספרי היסטוריה הם סיפורים; שיש מגע ומשא, חיקוי של טכניקות והשפעה רעיונית משני צדי הגבול הגמיש. אנו לא נדרשנו כאן להבחין בין השניים – הסתפקנו בכך שהמוסכמות המשתקפות בטקסטים אמנותיים-בידיוניים הם חלק ממסורת תרבותית המעצבת את ה"ממשות" בהכרה האנושית בזמנים ובמקומות שונים.

לא נותר לי אלא להמליץ בחום על אימוץ הקולנוע אל חיק החינוך על כל רמותיו ומסגרותיו. הקולנוע מדבר אל הכול ועל הכול; מגוון ועשיר מאין כמוהו. כל מורה או מורה יכולים למצוא בו את הסוגות ואת היצירות שבהן יוכלו להתגדר ושבאמצעותן יוכלו לבחון סוגיות שונות הקרובות ללבם והמתאימות לתכנית הלימודים. בטיפול נכון ורגיש, שיטתי ומעמיק, יוכלו לקרב אל נפש תלמידיהם הן את הסוגיות והן את המדיום המייצג אותן, ובכך להעשיר את עולמם.

ד"ר עידן ירון עוסק בחקר תרבות אמנות, ספרות וקולנוע. הוא מרצה בכיר בסוציולוגיה במכללה האקדמית אשקלון

גדול בסחר בסמים, והם לא עסקו בכך. עכשיו הכסף נמצא שם, ולכן שכחו את מה שמכונה קוד. כמו כל דבר אחר הקשור למאפיה, אם אפשר להרוויח כסף הם יעשו זאת"; [שיחות וחילופי דברים]; "רוב השיחות עסקו בדברים בטלים, ארציים ופשטניים. אחרי הכול, רוב החברה לא היו משכילים וגדלו באותן השכונות עצמן"; [סקרנות לא בריאה]; "בעסקי המאפיה אתה שואל שאלות רק על היבטים שמתייחסים אליך; סקרנות רגילה היא לא רגילה לגבי מאפיונר"; [חברים-חברים...]; "כאשר אתה בסביבת קפטן או בוס, אתה לא מדבר או מצטרף לשיחה אלא אם כן אתה מתבקש לעשות זאת. עכשיו, כאשר מאפיונר מציג אותך לפני מאפיונר אחר, הוא יגיד 'דוני הוא חבר שלי'. פירוש הדבר שדוני בסדר ואתה יכול לדבר בפניו אם אתה רוצה; אבל הוא לא חבר במאפיה, כך שאתה עשוי שלא לרצות לדבר בפניו על ענייני עסקים מסוימים של המשפחה. כך אני מציג אותך, מבין. כאשר מאפיונר מציג חבר אחר, הוא יאמר, 'הוא חבר שלנו'. פירוש הדבר שאתה יכול לדבר בפניו על עסקים, מכיוון שהוא חבר בקוה נוסטרה"; [מטלפונים]; "מאפיונרים מבלים את זמנם בטלפון"; "כאשר אתה מדבר בטלפון, אתה לא מדבר ישירות על מה שקורה. אתה מדבר מסביב, נותן לי רמז על מה אתה מדבר מכיוון שכפי שאתה יודע [הסוכנים] מצוטטים לטלפונים"; [שמות וכינויים]; "שמות אמיתיים אינם אומרים דבר לחברה האלה. הם אינם מציגים זה את זה בשמות משפחה. הכרתי חבר'ה שהסתובבו יחדיו במשך חמש או עשר שנים ולא הכירו את שמות המשפחה. לאיש לא היה אכפת. הציגו אותך בשם הפרטי או בכינוי. אם אתה לא מנרב את שם המשפחה של מישהו, אף אחד לא ישאל עליו. זהו הקוד. התחושה היא שאם היית רוצה שאדם שם היית אומר לי"; [אבר-שפם]; "הוא אמר לי לגלח את שפמי ולספר את שערי. 'לשום מאפיונר אמיתי אין שפם', הוא אמר, 'פרט לכמה מאפיונרים ותיקים (mustache petes)'. [דופקים הופעה]; "עליך להיראות נקי ומסודר, ופירוש הדבר שבערב אתה לובש מעיל ספורט ומכנסיים נוחים"; [נשים, נשים]; "לחברי מאפיה נשואים יש בדרך כלל חברות. הם אינם מסתירים עובדה זו. מעבר לכך, יש הרבה פחות דריפת שמלות ממה שציפית. נשים היו תמיד זמינות מכיוון שהן נמשכו לחברה האלה; אולם ברוב הערבים הם פשוט רצו לצאת ולשתות משהו ולדבר על עסקים עם חבר'ה אחרים"; [שומרים על לשון נקיה]; "זה משהו שאופייני למאפיונרים. אתה הולך והורג מישהו, אבל לא מקלל בפני אישה. ואם אישה מקללת, היא נחשבת לזונה (puttana). 'אם לוואי תאמר fuck, אני אשליך אותה דרך החלון'; [שירותים מיוחדים]; "הנשים לא ישובו אתנו לשולחן, הן שירתו אותנו".

העגה של המאפיה מחייבת פיענוח מיוחד. ראינו לעיל שימוש במונחים associate, made member, boss, capo, friend of mine friend of ours – ועוד. עוד מונח שהופיע בסרט ונחרט בזיכרון הוא fugazy – "יוף" (בהתייחס ליהלום שלפטי הציג לדוני). אחד הביטויים רבי המשמעות החוזרים ונשנים, ששבו את דמיונו של קהל הצופים הוא: forget about it (שמבוטא fuggedabowdid). יצוין שהמילה fuck (ה-F word), המופיעה למכביר בסרטי מאפיה כמו בסרטים אמריקניים עכשוויים רבים, היא כיום אולי המילה המעניינת ורבת הגוונים ביותר בלשון המדוברת האמריקנית – מילה קסומה שצלילה בלבד יכול לתאר כאב, עונג, שנאה או אהבה ואשר עשויה להופיע בקטגוריות דקדוקיות שונות ולשמש לתיאור מצבים רבים, ולפיכך מחייבת פיענוח בכל מקרה לגופו.

חיים של שיעמום

סרטי קולנוע וטלוויזיה הפכו עם השנים למכשיר המרכזי להפצת תרבות עממית בארצות הברית. בשל הגלובליזציה של שוק הסרטים, הם